

ČO BY MALO PRINIESTĚ HISTORICKÉ DIELO? ANKERSMITOV POHL'AD NA HISTORIOGRAFIU

Eugen Zeleňák

What Should the Aim of Historical Work Be?
Ankersmit's View of Historiography

Frank Ankersmit's view of historical work, as outlined mainly in his *Narrative Logic* (1983), has received considerable attention from philosophers of history and historians. Ankersmit's narrativism poses interesting questions and casts doubt on some traditional presuppositions of historiography. The most surprising and, for some authors, the most appalling is the claim that historical narrative – *narratio* – cannot have any truth-value. This article presents and analyzes three arguments for this claim, which may be found in his *Narrative Logic*. Moreover, it discusses Ankersmit's alternative criterion for the assessment of historical work. Finally, it presents a criticism of the view that *narratio* cannot have any truth-value, and identifies the mistaken assumption in Ankersmit's argumentation.

Eugen Zeleňák (*1978), působí na Katedře filozofie Katolické univerzity v Ružomberoku, zelenak@fphil.ku.sk

„Thus, the essential duty of the historian is to be original and to refrain as much as possible from repeating what his predecessors in the investigation of a particular topic have said.“

FRANK ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 239

Zhruba v polovici 16. storočia došlo v dedinke Artigat, v juhofrancúzskej baskickej krajine Daguerrès, k pozoruhodnej udalosti. Udal sa tam podvod, ktorý trval niekoľko rokov, no nakoniec bol odhalený a jeho aktér sa dostal pred súd. Bol to

natolko kuriózný prípad v kariére sudcu Jeana de Coras, že sa ho rozhodol priblížiť vo svojom spise *Arrest Memorable*.¹

Bertranda de Rols a jej manžel Martin Guerre žili spolu v baskických Pyrenejach v dedine Artigat, až kým Martin odišiel do vojny. Po viacerých rokoch sa v dedine objavil Arnaud du Tilh, ktorý sa vydával za skutočného Martina a dedina ho časom prijala. Sprvu mali o jeho pôvode pochybnosti tak najbližší z rodiny, ako aj dedinčania. Na skutočného Martina si totiž spomínali ako na tmavšieho a o niečo vyššieho. Rovnako, aj obuvníkov záznam o veľkosti Martinovej nohy nesedel s veľkosťou nohy prišelca. Keďže však navrátiliec dedinčanov poznal po mene a takisto poznal podrobnosti z ich života a z toho, čo spolu zažili, pochybnosti sa postupne rozplývali. Bertranda ho prijala do domu, a dokonca i na svoje lôžko. Žili spolu tri roky a počali aj dieťa. Arnaud sa stal novým Martinom. Tento spôsob života však trval, len dokiaľ ho z podvodného vydávania sa za Martina Guerre obvinil Martinov strýc Pierre. Neskôr sa k žalobe pridala aj Bertranda a Arnaud sa musel brániť pred súdom. Vo svetle podrobností, ktoré žalovaný uvádzal zo života Martinovej rodiny i viacerých dedinčanov z obdobia pred Martinovým odchodom, však súd nariadil, aby za krivú obžalobu vzali do väzenia Bertrandu a Pierra. Karta sa obrátila, no nie nadtľho. Nakoniec prefíkaný podvod prišelca odhalili vďaka tomu, že sa vrátil skutočný Martin Guerre. Arnauda odsúdili a v roku 1560 aj popravili.²

Tento úchvatný príbeh fascinoval nielen Arnaudových súčasníkov, ale aj neskoršie generácie a v 20. storočí i kanadskú historičku Natalie Zemon Davisovú. Hlavne na základe výskumu súdnych záznamov, Corasovho diela a ďalších zdrojov (napríklad pomocný úradník jedného zo sudcov Guillaume Le Sueur o tomto prípade napísal pamflet *Historia Admiranda*) Davisová napísala dnes zrejme najznámejšie historické dielo o tejto príhode *Návrat Martina Guerre*.³

Aj rozprávanie N. Z. Davisovej je o odchode Martina, návrate, podvode a odsúdení pseudo-Martina – Arnauda du Tilh. Bertranda však nevystupuje ako nič netušiaci a podvedená manželka, ako obeť ľsti, ale ako Arnaudov kolaborant, ako jeho pomocník pri uskutočnení tohto podvodu. Davisová vo svojej historickej narácii volí túto optiku z viacerých dôvodov. Ešte pred tým, ako sa Arnaud ako údajný Martin vrátil do samotného Artigat, ubytoval sa v hostinci v neďalekej

1 Ako uvádza NATALIE ZEMON DAVIS, „*On the Lame*“, *American Historical Review* 93/1988, s. 574, prvé vydanie *Arrest Memorable* pochádza z roku 1561, druhé z roku 1572.

2 Podľa toho, čo vo svojej výmene názorov uvádzajú ROBERT FINLAY, *The Refashioning of Martin Guerre*, *American Historical Review* 93/1988, s. 553–571; N. Z. DAVIS, „*On the Lame*“, s. 572–603, zhruba toto je gro *Arrest Memorable*.

3 NATALIE ZEMON DAVIS, *The Return of Martin Guerre*, Cambridge (Mass.) 1983. Zoznam svojich primárnych zdrojov uvádza v N. Z. DAVIS, „*On the Lame*“, s. 574–575.

dedine, kde za ním prichádzali aj príbuzní skutočného Martina. Podľa Davisovej, pri týchto stretnutiach Bertranda zrejme spomínala aj niektorých dedinčanov a ich životné osudy, čo vysvetľuje ich úspešnú identifikáciu pseudo-Martinom pri jeho návrate. Netreba zabúdať ani na pochybnosti o rozdieloch v jeho vzhľade a navyše, podľa Davisovej Bertranda nemohla prehliadnúť odlišnosť Arnauda od jej skutočného manžela, najmä keď viedli intímny manželský život.⁴ Na spoluprácu Bertrandy s podvodníkom poukazuje aj fakt, že pri prvom obvinení pseudo-Martina zo strany Pierra sa svojho nového manžela neochvejne zastávala. Až neskôr podľahla tlaku, aby ho sama žalovala, ale aj po tomto zvrate Davisová nachádza v konaní Bertrandy pokus legitimovať pravosť nového Martina súdnou cestou – čiže snahu Bertrandy prehrať súdny spor.⁵ Jej správanie pri vypočúvaní (hľadela vraj väčšinou do zeme a nechcela odprisahať, že pseudo-Martin je podvodník) naznačuje, že stále dúfala v súdne oprosenie Arnauda.⁶ Podľa Davisovej sa v zásade snažila o dvojité hru, naoko Arnauda žalovala, ale vypovedala tak, aby Arnaudovi, kým sa dá, pomohla. Pre Davisovú toto nezvyčajné správanie nie je dôvodom na opovrhovanie Bertrandou. Skôr naznačuje, že v roľníckej komunite bol pre dedinčanku návrat manžela, pravého či nepravého, plusom, ktorý zlepšoval jej postavenie. Pre Bertrandu bol Arnaud celkom dobrým „novým“ manželom, takže kým to bolo možné, snažila sa mu pomáhať.

Robert Finlay tvrdí, že Davisová zavádza čitateľa nesprávnym smerom. Podľa neho totiž nič z Corasovho príbehu, ktorý je hlavným prameňom, nepoukazuje na to, že Bertranda o prestrojení Arnauda vedela. Finlay odmieta interpretáciu Davisovej, v ktorej sa z obete podvodu stáva komplic. Takýto záver podľa neho vychádza z „prekrútenej úvahy a neopodstatnených tvrdení“.⁷ Finlay síce uznáva, že Davisová podáva veľmi presvedčivý a pútavý príbeh, ide však o celkom iný príbeh ako Corasov, ide o úplne novú interpretáciu.⁸ Hoci mnohé obvinenia z nekorrektného postupu autorka odmieta, v úvode svojej knihy samotná Davisová naznačuje, že chce predložiť svoj vlastný pohľad na dané udalosti.⁹ Má však práve novátorstvo a originálnosť byť cieľom historikov? Polemika o *Návrate Martina Guerre* je nesporne zaujímavá i z hľadiska diskusie o poslaní histórie. Takáto výmena názorov

4 N. Z. DAVIS, *The Return of Martin Guerre*, s. 44.

5 N. Z. DAVIS, *The Return of Martin Guerre*, s. 61.

6 N. Z. DAVIS, „*On the Lame*“, s. 576–581.

7 R. FINLAY, *The Refashioning of Martin Guerre*, s. 562.

8 R. FINLAY, *The Refashioning of Martin Guerre*, s. 555.

9 N. Z. DAVIS, *The Return of Martin Guerre*, s. VIII–IX, s. 5: „What I offer you here is in part my invention, but held tightly in check by the voices of the past,“ citované podľa R. FINLAY, *The Refashioning of Martin Guerre*, s. 554.

totiž provokuje aj k nasledovným otázkam. Majú sa historici vo svojich dielach snažiť o nové pohľady na staré témy? Treba oceniť, keď sa ustálený príbeh reinterpretuje v novom šate? Nemali by sa historici naopak držať tradičného cieľa podať pravdivú rekonštrukciu minulosti?

„Tradičný“ pohľad

Čo by malo priniesť historické dielo? Priaznivci „tradičnej“ historiografie zrejme odpovedia, že hlavne *pravdivé* zachytenie minulých udalostí a činov.¹⁰ Pravdivé poznanie dejín by podľa nich malo byť v určitom zmysle najvznešenejším, konečným cieľom historiografie. Takúto métu však nemožno ponímať len ako abstraktný ideál. Laickí nadšenci, rovnako ako odborníci sa pri čítaní historických diel chcú dozvedieť, čo sa v skutočnosti stalo. Najmä v porovnaní s inými oblasťami, ktoré sa tiež zaoberajú minulosťou, vystupuje pravda ako podstatná hodnota historiografie. Od krásnej literatúry, historických obrazov či filmov recipienti veľakrát očakávajú originalnosť, vzrušenie, prípadne zábavu. Pravdivosť tu nezohráva kľúčovú úlohu. V beletrii s historickým námetom pravdivosť nie je nutná. V historiografii by však podľa tradičného pohľadu mala byť. Ako je to ale s inými črtami historického diela? Prečo by historická práca nemohlo siahnuť aj po originalnosti, či novátorskej interpretácii? Tradičný pohľad samozrejme nezakazuje, aby historici písali takým spôsobom, aby čitateľov zaujali novou témou, či originalným prístupom. Priaznivci tohto prístupu však zdôrazňujú, že pravdivosť má mať predsa len špecifické, dominantné postavenie a ostatné kvality sú v podstate jej doplnkami.

Tradičný pohľad na historiografiu má prirodzene aj svoju oponentúru. Mnohí si zrejme v tejto súvislosti spomenú na postmodernú filozofiu a jej „ponižovanie“ pravdy, ktorá je buď odmietnutá *en bloc*, alebo je degradovaná a rozdrobená na pluralitu relatívnych „práv z určitého pohľadu“. Dešpekt voči zdôrazňovaniu toho, že pravda hrá kľúčovú úlohu v historickej práci, však nemajú len priaznivci postmodernizmu. Spomedzi filozofov histórie odmieta výsadné postavenie pravdy v historiografii aj Holanďan Frank Rudolph Ankersmit.¹¹ Aké má dôvody na to,

10 Od Aristotela cez Leopolda von Ranke až po súčasných teoretikov a historikov (ako napríklad R. G. Eltona, G. Himmelfarború, R. Evansa) je populárny názor, že historici by mali opísať, ako sa minulosť udiala, čiže predovšetkým podať jej pravdivý obraz. Práve túto pozíciu si pomocne označím za tradičnú.

11 Je diskutabilné, či Franka Ankersmita možno zaradiť do postmodernizmu. V niektorých prácach s týmto hnutím sympatizuje, v iných si od neho drží odstup. Prehnanú postmodernistickú interpretáciu jeho diela ponúka KEITH JENKINS, *Why History? Ethics and Postmodernity*, London 1999, ktorý využíva Ankersmitov príklon k postmodernizmu v niektorých jeho článkoch.

aby vyhlásil, že historické diela nie sú a ani nemôžu byť pravdivé? Prečo namiesto pravdy volí také kategórie ako originálnosť a metaforickosť? Aj na tieto otázky sa budem snažiť odpovedať na nasledujúcich stránkach.

Pokúsim sa zhrnúť viaceré kľúčové Ankersmitove názory ohľadom historickej narácie z jeho raných prác. Predstavím jeho hlavné tézy a zrekonštruujem argumentáciu v ich prospech. Sústreďím sa pritom najmä na argumenty podporujúce názor, že historické diela nemajú pravdivostnú hodnotu. V závere toto učenie kriticky zhodnotím a poukážem na jeho hlavné nedostatky. Keďže Ankersmit je skutočne plodný autor, ktorý svoje názory miestami modifikoval, v niektorých prípadoch bude môj výklad zjednodušujúci. Mojmým zámerom totiž nie je detailne opísať vývoj v jeho koncepcii. Cieľom je skôr formulovať a posúdiť jeho argumenty týkajúce sa vylúčenia pravdivosti z historickej narácie.

Ankersmitov narativizmus

Ranej etape Ankersmitovej tvorby dominuje jeho kniha *Naratívna logika*.¹² Jej hlavné myšlienky síce postupne rozvinul vo viacerých neskorších prácach, *Naratívna logika* ale ostáva najprepracovanejším vyjadrením jeho učenia. Toto obdobie preto možno charakterizovať aj pomocou terminológie tejto knihy – hovorí sa tu o „historickej narácii“, „narratio“, „uhle pohľadu“, „naratívnej substancii“ apod. V neskorších prácach už tieto výrazy nie sú natoľko frekventované. Hoci aj v nich sa Ankersmit venuje v podstate rovnakým témam a prezentuje v určitom zmysle totožné názory, používa inú terminológiu. V neskoršom období už totiž kladie dôraz na pojem historickej reprezentácie, napríklad v kľúčovom diele tohto obdobia *Historická reprezentácia*.¹³

V *Naratívnej logike* sa Ankersmit snaží obrátiť pozornosť historikov na, podľa neho, dlho zanedbávanú, avšak centrálnu zložku ich práce – na naratívnu interpretáciu historických faktov. Podľa Ankersmita sa mnohí teoretici a historici

Nepochopenie Ankersmitovej koncepcie a jej výklad na spôsob extrémneho postmodernizmu, ako aj následnú kritiku, prezentuje HEIKKI SAARI, *On Frank Ankersmit's Postmodernist Theory of Historical Narrativity*, *Rethinking History* 9/2005, s. 5–21. Zaujímavá je Ankersmitova reakcia na túto interpretáciu jeho diela – FRANK R. ANKERSMIT, *Reply to Professor Saari*, *Rethinking History* 9/2005, s. 23–33. Menej kontroverzné je zaradiť Ankersmita medzi protagonistov narativizmu v rámci filozofie histórie, pozri EUGEN ZELENÁK, *Narativistický pohľad na históriu*, *Forum Historiae* 1/2007.

12 FRANK R. ANKERSMIT, *Narrative Logic: A Semantic Analysis of the Historian's Language*, The Hague 1983.

13 FRANK R. ANKERSMIT, *Historical Representation*, Stanford 2001.

venovali výlučne otázkam spojeným s *historickým výskumom*. Rozoberali a predpisovali postupy na preniknutie k faktom o minulosti. Venovali sa kritike prameňov, postupom na získavanie objektívnych poznatkov o minulosti apod.¹⁴ Ankersmit sa však domnieva, že títo autori prehliadli centrálny problém – otázku naratívnej interpretácie výsledkov historického výskumu. Podstatné totiž je, ako historici z dát o minulosti získajú samotné narratio,¹⁵ ako od výstupov výskumu dospejú k historickému rozprávaniu. Ankersmit vyhlasuje, že „historiografická hodnota nejakého diela závisí menej od faktov, ktoré sa v ňom odkrývajú, ako od naratívnej interpretácie týchto faktov“.¹⁶ Tým pádom podčiarkuje kľúčový rozdiel medzi rovinou *historického výskumu a písania*.¹⁷ Na druhej úrovni ide o vyššie spomínanú naratívnu interpretáciu, a preto je práve ona rozhodujúcou zložkou historikovej práce. *Naratívna logika* je vlastne Ankersmitovým pokusom odhaliť logiku či pravidlá, ktoré vládnu vo fáze historického písania, keď historik interpretuje získané fakty, a tým určuje jazyk historickej narácie.

Jadrom *Naratívnej logiky* je Ankersmitova argumentácia v prospech troch pilierov narativistickej filozofie histórie. Prvým je téza o autonómii narratio – narratio nie je kópiou minulosti, narratio uchopuje minulosť za pomoci entít, ktoré nereferejú k veciam alebo aspektom minulosti. Druhý pilier hovorí, že naratívna história sa zaoberá predkladaním návrhov (akýchsi interpretácií), ktoré Ankersmit nazýva naratívne substancie. Posledný pilier tvrdí, že narratio sa podobá metafore – rovnako ako metafora, aj narratio formuluje stanovisko, z ktorého máme vnímať realitu.¹⁸

a) holizmus

Samotné narratio sa skladá z tvrdení, nemožno ho ale považovať len za ich jednoduchú sumu. Narratio je niečo viac ako konjunkcia svojich tvrdení. Táto zásadná

14 FRANK R. ANKERSMIT, *Six Theses on Narrativist Philosophy of History*, in: *History and Tropology: the Rise and Fall of Metaphor*, Berkeley 1994, s. 33–43.

15 Termín „narratio“ Ankersmit zaviedol na označenie historiografickej naratívnej reprezentácie minulosti – F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 19. V tomto texte budem namiesto „narratio“ niekedy používať aj synonymné termíny „historická narácia“ a „historické rozprávanie“.

16 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 1. Mnohým toto vyhlásenie zrejme pripomenie známy výrok H. Whita, podľa ktorého sú historické narácie „verbálne fikcie, ktorých obsah je rovnako *vymyslený* ako *nájdený*“ – HAYDEN WHITE, *Historical Text as Literary Artifact*, in: *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore 1978, s. 82.

17 F. R. ANKERSMIT, *Six Theses on Narrativist Philosophy of History*, s. 33–43.

18 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 2–3, s. 248–249.

myšlienka stojí v pozadí celého Ankersmitovho narativizmu, je to chrbtová kosť jeho názorov i argumentácie. Keďže sa Ankersmit venuje najmä úrovni písania histórie, svoju koncepciu uvádza analýzou základných jednotiek historického textu. Podľa Ankersmita sa doterajší záujem teoretikov väčšinou sústredil len na tvrdenia a ich zložky, nie na väčšie celky vystavané z viacerých tvrdení. Autori sa obvykle domnievali, že zložitejšie štruktúry, napríklad narácie, sú jednoduchými zhlukmi, konjunkciami tvrdení, a preto nepredstavujú dodatočný problém.¹⁹ Všetko podstatné pre väčšie celky sa údajne analyzuje už na úrovni tvrdenia. Ankersmitova filozofia tento pohľad problematizuje: „Keď chceme hovoriť o narratiách ako takých, nemôžeme ich rozoberať na časti: musíme sa zaoberať *celistvými* narratíami.“²⁰ Prečo by malo narratio predstavovať osobitý problém? Prečo ho nemožno považovať za jednoduchú sumu tvrdení?

Ankersmit uvádza svoje dôvody v prospech názoru, že narratio nemožno redukovať na jeho zložky v tretej kapitole *Naratívnej logiky*. Podľa neho sa osobitosť narratio potvrdí, ak sa preukážu nedostatky redukcionizmu. Toto stanovisko hovorí, že narratio je jednoduchou konjunkciou tvrdení a ničím viac. Takže vďaka komutatívnosti konjunkcie,²¹ možno v narratiu zmeniť poradie jednotlivých tvrdení a pritom zachovať jeho pôvodný (kognitívny) obsah. Ak platí redukcionizmus, všetky verzie narratia, ktoré vznikli zmenou poradia obsiahnutých tvrdení, majú rovnaký status a sú rovnako prijateľné. Podľa Ankersmita je však tento záver absurdný. Rôzne narratia sa od seba líšia. Povahu narratio totiž okrem tvrdení určuje aj ich usporiadanie.²² Na ilustráciu tejto myšlienky možno uviesť nasledovný príklad. Zoberme si rad čísiel 1, 2, 3, 4, 5, 6. Keď z tých istých čísel utvoríme 2, 1, 4, 3, 6, 5, redukcionista by mal povedať, že sa nič nezmenilo. Podľa Ankersmita však v tomto prípade disponujeme dvomi odlišnými celkami. Hoci sa skladajú z tých istých čísel, obsahujú rozdielne usporiadania. Samotné čísla nám o usporiadaní nehovoria nič, až v určitom „naratívnom“ celku sa tento aspekt naplno odhalí. Analogický je rozdiel medzi historickými naráciami, ktoré sa skladajú z rovnakých, no inak usporiadaných tvrdení. Naratívna štruktúracia dodáva historickému textu nový, na jeho zložky (tvrdenia) neredukovateľný aspekt. Narratio je ako maľba, aj tá sa skladá z rôznych bodiek a čiar, a predsa, ak sa sústredíme len na ne, unikne nám podstatnejší celok.²³ *Narratio je teda niečo viac ako suma tvrdení.*

19 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 59.

20 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 205.

21 Konjunkcia p & q je ekvivalentná konjunkcii q & p.

22 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 60.

23 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 205.

Túto tézu nazvem Ankersmitovým holizmom. Ide o jeden z hlavných predpokladov Ankersmitovho narativizmu, ktorý sa tiahne celým jeho učením a súvisí s jeho ostatnými názormi.

Holizmus stojí aj v pozadí Ankersmitovho tvrdenia, že narratio nie je a ani nemôže byť pravdivé alebo nepravdivé. V rámci jeho učenia však možno nájsť viacero argumentov v prospech tohto netradičného vyhlásenia. Absencia pravdivostnej hodnoty narratia súvisí nielen s holizmom, ale aj s chýbajúcim referentom a metaforickým charakterom narratio.

b) narratio nemá pravdivostnú hodnotu

Prvý argument v prospech tohto záveru možno vystavať nasledovne. V teórii poznania sú to väčšinou tvrdenia, ktorým sa pripisuje pravdivostná hodnota.²⁴ O jednotlivom tvrdení sa hovorí, že je pravdivé alebo nepravdivé. Napríklad tvrdenie: „V prvej vete tejto sekcie sa nenachádza vlastné meno,“ je pravdivé (pretože vo vete začínajúcej „Prvý argument...“ sa nenachádza vlastné meno), zatiaľ čo: „V prvej vete tejto sekcie sa nachádzajú dve vlastné mená,“ je nepravdivé. Ako je to pri väčších celkoch? Bežný pohľad poníma: „V prvej vete tejto sekcie sa nenachádza vlastné meno. V tej istej vete sa nachádza výraz ‚argument‘,“ ako konjunkciu dvoch pravdivých tvrdení. Takže túto dvojicu možno združiť logickou spojkou (v prirodzenom jazyku použijeme výraz „a“, prípadne „ale“) do jedného tvrdenia a následne mu priradiť pravdivostnú hodnotu. Z Ankersmitovho holizmu však vyplýva, že ešte väčšie, naratívne celky nemožno redukovať na konjunkciu jednotlivých tvrdení. Hoci nie je úplne jasné, kedy sa podľa Ankersmita nejaký celok viet stáva už narratiom, zrejme pôjde o komplikovanejšie štruktúry ako práve uvedený celok zložený z dvoch tvrdení. Teda aj napriek tomu, že jednotlivé tvrdenia rozprávania majú pravdivostnú hodnotu, akonáhle vytvoria narratio, jemu už pravdivostnú hodnotu neprípisujeme. Hovoriť o počte strán má zmysel v súvislosti s knihou, no nie s celou knižnicou. Hovoriť o pravdivosti má zmysel v súvislosti s tvrdením, ale nie narratiom. Historická narácia je podľa Ankersmita tak špecifická entita, že na ňu nemožno aplikovať všetko, čo platí v prípade jej komponentov.

Ankersmit sa neustále vracia k rozdielu medzi tvrdením a narratio. Význam tejto dištinkcie dokladá aj na príklade referencie. Podľa neho je referencia narratia v porovnaní s tvrdením problematická. Pri nejakom tvrdení v zásade nie je ťažké

24 Vo filozofickej literatúre sa diskutuje o viacerých entitách, ktorým možno pripisovať pravdivostnú hodnotu, napríklad vety, presvedčenia a pod. Pozri PETR KOLÁŘ, *Pravda a fakt*, Praha 2002.

určit', na čo sa v ňom odkazuje (referuje). V tvrdení: „Môj pes je biely,“ výraz „môj pes“ označuje konkrétne individuum, môjho psa, o ktorom sa uvádza, že je biely. Rovnakým spôsobom by sa mali dať rozobrať všetky podobné výpovede. V tomto prípade by teda malo byť zhruba jasné, o čom je reč, o akej entite sa vypovedá, na čo sa referuje. Každé tvrdenie určitým spôsobom vydolí a uchopí vec zo „sveta“, a navyše jej pripíše nejaký atribút. Štruktúra takejto výpovede akosi korešponduje so stavbou sveta. Podľa Ankersmita je ale v prípade narratia situácia úplne iná. Ako prvý pilier narativizmu Ankersmit uvádza: „narratio nie je kópiou minulej reality“. Historická narácia sa správa úplne iným spôsobom ako jednotlivé tvrdenie. Narratio neodkazuje na jednoznačne určiteľný výsek minulej reality, jazyk na tejto úrovni nekorešponduje so svetom, o ktorom je reč v jednotlivých tvrdeniach: „V korešpondencii medzi narratio a minulosťou, ktorú reprezentuje, existuje zaujímavý nedostatok pevnosti. Narratio nevyberá (...) špecifické a jasne vymedzené množstvo aspektov minulosti, na ktorých by sa zhodli všetci čitatelia narratio, aspektov, ktoré by následne mohli byť preskúmané, aby sa určila pravdivosť narratia.“²⁵

Narratio nefunguje tak, že opíše nejaký úsek minulej reality. Druhý argument v prospech tézy, že narratio nemá pravdivostnú hodnotu, teda vyzerá nasledovne. Len tie veci, ako napríklad tvrdenia, ktoré niečo opisujú, a teda na niečo referujú, majú (v rámci korešpondenčného poňatia) pravdivostnú hodnotu. Ak odkazujú na reálny stav vecí, tak sú pravdivé, ak nie, tak sú nepravdivé. Keďže narratio neopisuje minulú realitu, jednoducho na ňu nereferuje, niet ho s čím konfrontovať a nemožno mu pripísať pravdivostnú hodnotu.²⁶

Nereferenčná povaha narratia je dôsledkom dvojitej funkcie tvrdení, ktoré ho tvoria. Tvrdenia na jednej strane opisujú nejakú minulú realitu a vďaka tomu o nich hovoríme, že sú pravdivé alebo nepravdivé. Ich druhá, filozofmi a historikmi často prehliadaná úloha spočíva v tom, že zároveň s opisom tu dochádza aj ku konštrukcii určitého „obrazu“ o minulosti.²⁷ A táto druhá rola je kľúčová, v jej rámci sa

25 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 71.

26 Na analogický rozdiel medzi chápaním tvrdenia a historickej narácie vo Whitovom učení poukazuje JURAJ SUCH, *Hayden White, Metahistória a písanie o minulosti*, Historický časopis 51/2003, s. 681.

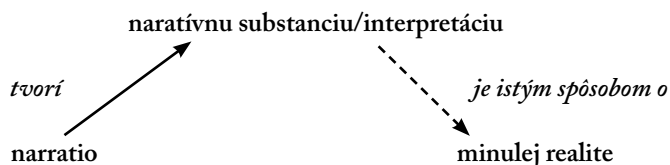
Niektorí môžu namietkať, že historické dielo samozrejme neodkazuje priamo na minulú realitu – veď tá už nejstuje – ale len na pramene. Takýto postoj však predsa len predpokladá, že samotné pramene nejakým spôsobom „zachytávajú“ minulú realitu, a preto principiálne aj samotné historické dielo aspoň sprostredkovane, pomocou odkazu na pramene, „opisuje“ minulosť. Keď Ankersmit hovorí o nereferenčnej povahe narratia, jeho úmyslom nie je poukázať na nutnosť takéhoto sprostredkovania. Jeho zámerom je zdôrazniť, že narratio, aj keby sa „týkalo“ teraz jestvujúcich vecí, neposkytuje nesprostredkovaný ani (cez pramene) sprostredkovaný opis.

27 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 101, 204, 209.

totíž vytvára to najzaujímavejšie na rovine historického písania – buď sa nová interpretácia minulých faktov. Tvrdenia použité v historickej narácii teda nielen jednotlivito referujú ale predovšetkým, spoločne tvoria novú entitu – naratívnu substanciu. Práve druhý pilier Ankersmitovho narativizmu hovorí, že „v naratívnej historiografii sa v prvom rade predkladajú naratívne substancie“, návrhy na to, ako ponímať určitý úsek minulosti. Naratívna substancia je pomôcka „na usporiadanie alebo dodanie formy nášmu poznaniu minulosti“.²⁸ Ide o určitý pohľad na minulosť, interpretáciu, či v istom zmysle „obraz“ časti minulej reality.²⁹ Ako to znázorňuje schéma, tvrdenia jednotlivito referujú na konkrétne aspekty reality.

tvrdenia obsiahnuté v narratio \longrightarrow minulé realitu
(jednotlivo) referujú na

Špecifikom narratio je to, že jeho tvrdenia spoločne nereferujú, ale konštruujú určitú interpretáciu, určitú naratívnu substanciu. Narratio neodkazuje priamo na minulosť, ale tvorí jej interpretáciu. Narratio nie je opisom minulej reality. Narratio je prostriedok na formulovanie pohľadu na časť minulosti. (Hoci narratio minulosť neopisuje, rozhodne s ňou väzbu nestráca, lebo naratívna substancia je určitým spôsobom o minulosti. Podľa Ankersmita je rozdiel medzi opisom minulosti a „bytím o“ minulosti.)

Viacerí narativisti zastávajú názor, že *samotná realita nemá naratívnu formu*. V realite samotnej jednoducho niet toho, s čím by korešpondovala naratívna štruktúra používaná v historických príbehoch. Povestný je Minkov výrok: „Príbehy nie sú žité, ale rozprávane.“³⁰ Najznámejší narativista Hayden White sa obdob-

28 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 97. Ankersmit sa domnieva, že veľmi blízky jeho naratívnej substancii je „colligatory concept“ W. Walsh. Viac o Walshovom poňatí „colligatory concept“ pozri WILLIAM H. WALSH, *An Introduction to Philosophy of History*, London 1951.

29 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 100. Obraz, ktorý však nie je kópiou reality, ale skôr jedným z možných výkladov reality.

30 LOUIS O. MINK, *History and Fiction as Modes of Comprehension*, in: *Historical Understanding*, (edd.) Brian Fay, Eugene O. Golob, Richard T. Vann, Ithaca 1987, s. 60.

ne domnieva, že samotná minulosť je chaotická, vznešená, a teda nedisponuje naratívnu formou.³¹ Ankersmit sa príliš často nepúšťa do ontologických úvah nad „skutočnou“ povahou minulej reality. Na rozdiel od vyššie spomenutých naratívistov, nekladie až taký dôraz na otázku, či je minulosť osebe už naratívne štruktúrovaná. Narratio podľa neho nemá pravdivostnú hodnotu hlavne preto, že neopisuje, nekopíruje minulú realitu, ale vytvára špecifickú entitu, naratívnu substanciu. Napriek uvedenému aj u neho však možno vystopovať vyjadrenia, ktoré pripomínajú Minkov či Whitov postoj: „Práve kvôli tomu, že minulosť nemá svoju vlastnú ‚tvár‘, ktorej naratívna reprodukcia podlieha určitým pravidlám, môžeme sa domnievať, že narratio je návrhom naznačujúcim ako si máme predstaviť historickú realitu.“³² Na inom mieste Ankersmit píše: „Minulosť nemá ani vnútro, ani podstatu (v naratívistickom zmysle): samotná minulosť nie je narratiom.“³³ Ankersmit teda rovnako sponchybňuje predstavu, že samotná minulosť má vopred danú podobu, ktorú pomocou určitých pravidiel jednoducho prekopírujeme do narratia. Keďže historická narácia nie je zobrazením minulej predlohy (referenta), nemá ani pravdivostnú hodnotu.

Tretí pilier Ankersmitovho narativizmu hovorí o podobnosti medzi narratio a metaforou. Metafora (rovnako ako narratio) definuje, ako sa máme pozeráť na nejaký aspekt reality, naznačuje, aký uhol pohľadu máme zvoliť. Ankersmit napríklad uvádza metaforu „Stalin bol vlkom“, ktorá napovedá, že Stalina máme vnímať ako krutého, nenásytného, zákerného tyrana, a určite nie ako altruistu.³⁴ Doslovne chápané je uvedené tvrdenie nepravdivé, pretože Stalin bol človekom a nie vlkom. Metaforu však nemožno ponímať ako výrok s pravdivostnou hodnotou. Metafora presahuje doslovný význam tvrdenia. „A práve tento ‚dodatkový‘ význam tvorí podstatný logický rozdiel medzi metaforickými a doslovnými tvrdeniami. Metafora je oveľa viac ako iba jazyková ozdoba alebo pokus vypovedať poeticky to, čo možno rovnako vyjadriť doslovným spôsobom.“³⁵ Je to *návrh, ako sa pozeráť na realitu*, a nie jej opis. Podľa Ankersmita narratia zdieľajú tento metaforický aspekt:

31 H. WHITE, *Historical Text as Literary Artifact*, in: *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, Baltimore 1978, s. 81–100. O tom, ako podľa Whita dosiahneme naratívnu reprezentáciu „nenaratívnej“ minulosti, pozri Introduction v jeho HAYDEN WHITE, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, Baltimore 1973; prípadne JURAJ ŠUCH, *Hayden White a problém historických interpretácií*, *Filozofia* 51/1996, s. 814–820.

32 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 208.

33 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 243. O ontologických názoroch Ankersmita pozri aj JOHN H. ZAMMITO, *Ankersmit and Historical Representation*, *History and Theory* 44/2005, s. 166.

34 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 209.

35 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 212.

„Narratio a metafora nie sú opismi, ale návrhmi, ktoré zo svojej povahy nikdy nemôžu byť empiricky pravdivé alebo nepravdivé.“³⁶ A to je ďalší argument v prospech tézy, že narratio nemá pravdivostnú hodnotu. Narratio je návrh na to, ako sa pozeráť na minulosť, a takýto návrh podľa Ankersmita nemožno falzifikovať³⁷ ani o ňom povedať, že je pravdivý alebo nepravdivý.

c) v narratio ide o rozsah

Ak historická narácia ako celok nemá pravdivostnú hodnotu, znamená to, že nám chýba kritérium na jej hodnotenie? Je posudzovanie výsledného produktu historika ponechané individuálnej ľubovôli, alebo sú všetky historické diela rovnako kvalitné? Podľa Ankersmita možno namiesto pravdivosti zvoliť iné kritérium. Dôležité je ale uvedomiť si, čoho kritérium sa formuluje. Podľa neho je totiž hlavným problémom, „vybrať spomedzi viacerých konkurenčných narratio o tej istej historickej téme to lepšie“ (hovorí aj objektívnejšie). Ankersmit sa preto zamýšľa nad kritériom, ktoré umožní z narativistickej perspektívy porovnať narratia navzájom.³⁸

Pri komparácii odlišných narácií je podstatným kritériom ich záber/rozsah (scope).³⁹ Ankersmitova myšlienka je jednoduchá, čím je záber narratio určitým spôsobom väčší, tým je narratio lepšie: „Najlepšie, najprimeranejšie alebo najviac objektívne narratio zo skupiny súperiacich narratií na nejakú historickú tému je to, ktorého záber presahujúci jeho opisný obsah bol maximalizovaný (za predpokladu vyrovnanosti v ostatných ukazovateľoch).“⁴⁰ Ak disponujeme viacerými narratio (o tej istej téme), to najlepšie by malo čo najviac presahovať opisnú úroveň tvrdení a malo by „udelieť zmysel čo najväčšiemu výseku minulosti“. Malo by byť preto odvážnejšie ako jeho konkurenti, menej konvenčné, čo najviac originálne.⁴¹ Narratio je určitý návrh na to, ako sa pozeráť na minulosť, a ten môže byť viac či menej opatrný, viac či menej tradičný. Ankersmit sa práve snaží zdôrazniť, že čím

36 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 217.

37 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 214.

38 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 238.

39 V iných svojich prácach uvádza aj ďalšie, viac či menej príbuzné kritériá: kohéziu (cohesion) a jednotnosť (unity): FRANK R. ANKERSMIT, *The Use of Language in the Writing of History*, in: *History and Tropology: the Rise and Fall of Metaphor*, Berkeley 1994, s. 75–96, škála, koherentnosť a konzistentnosť: TEN ISTÝ, *The Linguistic Turn: Literary Theory and Historical Theory*, in: *Historical Representation*, Stanford 2001, s. 44, nepravdepodobnosť, riskantnosť: TEN ISTÝ, *In Praise of Subjectivity*, in: *Historical Representation*, Stanford 2001, s. 97, metaforickosť a riskantnosť: TEN ISTÝ, *Six Theses on Narrativist Philosophy of History*, s. 33–43.

40 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 238.

41 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 245, 239.

riskantnejší a netradičnejší pohľad na minulosť si historik zvolí, tým väčší rozsah udalostí (v porovnaní s konkurenčnými narratiami o tej istej téme) môže pokryť. Ak sa historik bude pridržať štandardného výkladu určitého obdobia, zachytí len udalosti, ktorým sa venovali aj jeho predchodcovia. Ak naopak zariskuje a predloží originálnu interpretáciu, môže dosiahnuť želaný efekt a zachytiť to, čo jeho konkurentom uniklo. Osobitý pohľad na minulosť so sebou samozrejme nesie aj riziko. Podľa Ankersmita však práve odvážny postoj môže priniesť lepšie narratio. Historické narácie jednoducho vytvárajú uhly pohľadu, z ktorých „sa ,osvetlia‘ tie časti minulosť, ktoré pokrýva záber narratia“.⁴² Čím väčšia zložka minulosť sa „iluminuje“, tým je narratio úspešnejšie.

Ankersmitove vyjadrenia o potrebe maximalizovať záber narratio možno vykladať minimálne dvoma spôsobmi. Po prvé, narratio s väčším rozsahom je to, ktoré sa dotýka väčšieho množstva udalostí a činov (v porovnaní s inými narratiami o tej istej téme). Takéto narratio pokrýva väčšiu časť minulosť. Na druhej strane Ankersmit podčiarkuje, že podstatné je maximalizovať „záber presahujúci opisný obsah“ narratia. Tým pádom by nemuselo byť kľúčové, akú časť minulosť opisujú tvrdenia narratia, ale niečo iné. Ako však chápať ono presahujúce? Jednou z možností je vyložiť ho s ohľadom na Ankersmitove výzvy na nekonvenčnosť. Väčší záber bude mať zrejme narratio, ktoré je originálnejšie, osobitejšie, netradičnejšie. Čím je pohľad historika originálnejší, tým je jeho záber *presahujúci opisnú zložku* výraznejší. Nie sú však tieto dva výklady navzájom protichodné? Veď prvý hovorí o väčšom pokrytí reality, teda skôr o opisnej zložke, zatiaľ čo druhý podčiarkuje výraznejšiu originalnosť, a teda presah opisnej zložky. V konečnom dôsledku možno tieto dva výklady spojiť. Ankersmit sa pravdepodobne domnieva, že originálnejší pohľad na minulosť zároveň vedie k narratio, ktoré predstaví a „udelí“ zmysel viacerým udalostiam (v porovnaní s inými narratiami o tej istej téme).⁴³

d) výklad *Návratu Martina Guerre*

Akým spôsobom možno v intenciách Ankersmitovho narativizmu interpretovať príbeh Martina Guerre? Pozrime sa na okamih na celú situáciu cez optiku jeho koncepcie. Davisová svoje dielo vystavala z množstva opisných tvrdení. Jednotlivé majú nejakú pravdivostnú hodnotu, pretože buď správne, alebo nesprávne zachytávajú minulé udalosti. Ako celok ale tieto tvrdenia tvoria niečo viac. Davisová vo

42 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 224.

43 Ide o voľnejšiu interpretáciu kritéria rozsahu, ktoré však má istú oporu v 8. kapitole jeho *Narativnej logiky*.

svojom historickom diele konštruuje špecifickú naratívnu substanciu, jednoducho predkladá určitú interpretáciu, pohľad na minulosť. Hoci jednotlivé tvrdenia odkazujú na konkrétne minulé udalosti, práca ako celok na minulosť nereferuje, len navrhuje postoj, stanovisko, z ktorého sa na ňu máme pozeráť. Podľa Davisovej dianie v Artigat nemáme vnímať ako prefikovaný podvod pseudo-Martina, ktorý naivných dedinčanov, vrátane svojich najbližších, šikovne zavádzal. Skôr by sme sa na celú situáciu mali pozeráť ako na komplikovanú hru podvodu a spolupráce, čiastočného vzdorovania, ale aj prispôsobenia sa zvláštnym novým okolnostiam. Ku Bertrande máme pristúpiť ako ku žene v roľníckej komunite, ktorá radšej volila menšie zlo. Je lepšie mať aspoň nejakého muža doma ako sa pasovať so životom sama a čakať, či sa ten skutočný niekedy vráti. Davisová čitateľovi navrhuje, aby volil približne takúto optiku. Naopak R. Finlay upozorňuje, že tento výklad je neprijateľný, a odporúča inú naratívnu substanciu, iný pohľad na udalosti v Artigat. Podľa neho je pseudo-Martin podvodníkom a Bertranda oklamanou obeťou. I keď sa Davisová so svojimi kritikmi zrejme zhodne na väčšine opisných tvrdení, v otázke celkovej interpretácie tých istých udalostí sú ich preferencie odlišné.

Podľa Ankersmitovho narativizmu je dôležité uvedomiť si, že medzi týmito konkurenčnými výkladmi nemožno rozhodnúť ich porovnaním s minulosťou. Príbeh Davisovej totiž nie je opisom vopred existujúcej predlohy. Ide o návrh, ako vnímať realitu, a takýto návrh presahuje opisný charakter jednotlivých tvrdení. Celé narratio niet s čím porovnávať, a preto nemožno vziať doslovne vyhlásenia diskutujúcich historikov, že práve ich rozprávanie vykresľuje to, čo sa naozaj stalo, a že oponentovo minulosť nepravdivo karikuje. Vyplýva z toho, že všetky historické narácie sú rovnocenné? Podľa Ankersmita je možné rozhodnúť medzi lepším a horším narratio. Príbeh Davisovej by sme mali uprednostniť v tom prípade, ak je originálnejší, má väčší záber, dokáže dať zmysel väčšiemu množstvu udalostí. Ak sa jej interpretácia dokáže vyrovnáť so zvláštnym správaním sa Bertrandy na súde, s jej zmenou výpovedí a vyhýbaním sa otvorenej prísahe, že príselec nie je pravý Martin, zatiaľ čo alternatívne mu výkladu tieto veci do obrazu nezapadajú, mali by sme uprednostniť verziu Davisovej. Ak je tomu naopak, príbeh Davisovej je horší. Aj keď teoretik môže poukázať na kritérium selekcie medzi viacerými narratio, konkrétne rozhodnutie je záležitosťou historikov.⁴⁴

Historické rozprávanie Davisovej je určitým spôsobom o minulosti, no nie je jej jednoducho deskripciou. Ako celok teda nie je pravdivé ani nepravdivé. Napriek

44 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 246: „Filozof má dovolené nanajvýš povedať, že historik by mal maximalizovať záber/rozsah svojho narratia presahujúci jeho opisný obsah. Nedokáže však už ukázať, ako by sa to malo dosiahnuť v skutočnej historickej praxi.“

tomu ho možno porovnávať s konkurenčnými návrhmi a určiť jeho relatívnu kvalitu. Narratia ako celky sa porovnávajú medzi sebou, ich konfrontácia s minulosťou je nemožná. Jedine jednotlivé tvrdenia z narratia je možné konfrontovať s minulosťou (prostredníctvom prameňov). Takýto pohľad na prácu historikov evidentne protirečí niektorým „tradičným“ predpokladom. Nečudo, že si Ankersmitove názory vyslúžili nielen uznanie zo strany narativistov, ale aj ostré námietky kritikov tohto prúdu vo filozofii histórie.

Kritika

Viacero autorov upozorňuje, že Ankersmitov narativizmus sa zakladá na neprijateľných epistemologických predpokladoch. Ankersmit neustále podčiarkuje kľúčovú dištinkciu medzi tvrdením a narratio. Podľa neho nám len tvrdenie poskytuje poznatky, pretože bezproblémovo opisuje realitu. Narratio ako celok údajne nič neopisuje, a preto je epistemologicky nezaujímavé.⁴⁵ Chris Lorenz namieta, že na úrovni tvrdenia Ankersmit zastáva naivnú obrázkovú teóriu poznania.⁴⁶ Lorenz upozorňuje, že tvrdenia nie sú primitívne a neomylné fotografie minulých okamihov. Napriek tomu, že ich vnímame ako realite najbližšie jazykové útvary, aj oni sú teoreticky podmienené.⁴⁷ V tvrdení „Francúzska revolúcia vypukla v roku 1789“ už totiž predpokladáme aspoň určitú „predbežnú“ teóriu toho, čo je a čo nie je revolúciou. Ťažko si predstaviť, ako by sme mohli niečo opísať bez toho, aby sme to zároveň nejako zaradili, teda aby sme použili určité predpoklady. Napriek prítomnosti teoretickej (interpretačnej) zložky však podľa mnohých autorov nehrozí, že by takéto tvrdenia nemohli mať pravdivosťnú hodnotu.

Ankersmit sa domnieva, že tvrdenie a narratio sú dva odlišné svety. Keďže narratio je podľa neho na rozdiel od tvrdenia interpretáciou a nie „kópiou“ reality, nemôže nám odovzdať poznanie o minulom dianí, nemôže mať pravdivosťnú

45 Stále treba mať na pamäti, že Ankersmit rozlišuje medzi tvrdením, ktoré opisuje realitu, a narratio, ktoré je určitým spôsobom o realite, ale ju neopisuje. „Byť o“ a „opísať“ sú podľa neho odlišné vzťahy.

46 CHRIS LORENZ, *Can Histories Be True? Narrativism, Positivism, and the „Metaphorical Turn“*, *History and Theory* 37/1998, s. 315. Na podobnú vec u H. Whita upozorňuje NOËL CARROL, *Interpretation, History, and Narrative*, in: *History and Theory: Contemporary Readings*, (edd.) Brian Fay, Philip Pomper, Richard T. Vann, Oxford 1998, s. 34–56.

47 O teoretickej podmienenosti poznania sa intenzívne diskutovalo aj vo všeobecnej filozofii vedy. Pozri napríklad KARL R. POPPER, *Logika vedeckého bádání*, Praha 1997; ALAN CHALMERS, *What is This Thing Called Science?*, Buckingham 1982; WILLARD VAN QUINE, *Dve dogmy empiricizmu*, *Filozofia* 47/1992, s. 485–499.

hodnotu. Predpoklad teoretickej podmienenosti celého nášho poznania však spochybňuje túto Ankersmitovu dištinkciu. Z tohto predpokladu totiž vyplýva, že rozdiel medzi tvrdením a narratio nie je principiálny, ide tu nanajvýš o záležitosť stupňa. Dôsledky tohto neankersmitovského prístupu, ktorý zdôrazňuje teoretickú podmienenosť celého poznania, sú z hľadiska historiografie zrejme prijateľnejšie ako tie, ktoré vyplývajú z Ankersmitovho učenia. Podľa tohto prístupu síce niet teoreticky nezaťažených kópií reality, ale tvrdenia ako aj interpretácie či rozprávania hovoria o realite a môžu byť pravdivé alebo nepravdivé.

Diskusia o *Návrate Martina Guerre* nie je vymieňaním si od reality odtrhnutých názorov o tom, akú najoriginálnejšiu predstavu by sme mali spájať s danými udalosťami. Keď sa historici sporia o správnu interpretáciu (či bola Bertranda aj komplikom alebo čírou obeťou), diskutujú o niečom, čo možno konfrontovať (prostredníctvom prameňov) s minulosťou. Keď Finlay napáda Davisovú, upozorňuje, že pramene nepodporujú, ale skôr vyvracajú jej interpretáciu. Keď Davisová vzdoruje, snaží sa poukázať na fakty, na základe ktorých svoju „teóriu“ navrhla. Je evidentné, že ich spor sa netýka len pravdivosti jednotlivých tvrdení, ale aj celého výkladu, interpretácie ako takej. Neprijateľné je preto obmedziť historikovu schopnosť „porovnávať“ jazyk s realitou len na úroveň tvrdenia. Ankersmit môže uvažovať o tom, aké úskalia sprevádzajú označovanie historických narácií ako celkov za pravdivé.⁴⁸ Nemal by však popierať možnosť konfrontovať ich (prostredníctvom prameňov) s minulými faktami. Ankersmitova úvaha je zrejme platná: keby sme predpokladali nemožnosť spomenutej konfrontácie, narratia by nemali pravdivostnú hodnotu. Problémom tejto argumentácie je ale chybný predpoklad. *Historické narácie stoja* (aspoň istým spôsobom) *tvárou v tvár minulým udalosťami, a preto sa netreba vzdávať možnosti určiť ich pravdivostnú hodnotu.*⁴⁹

Ankersmitov pohľad na historickú naráciu narazil aj na kritiku viacerých súčasných historikov. Narativistické hnutie bolo do určitej miery motivované snahou predstaviť realistickejší výklad historiografie, ako tomu bolo v prípade „novopozitivistických predpisov“, ktoré boli často nepoužiteľné. Aj Ankersmit sa pokúša predložiť teóriu aplikovateľnú na reálnu historiografickú prax. Na viacerých miestach

48 V jednej pasáži sa zaoberá zaujímavými otázkami: Možno narratio obsahujúce jedno nepravdivé tvrdenie automaticky označiť za nepravdivé? Alebo je dôležitý pomer pravdivých a nepravdivých tvrdení? – F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 63.

49 Samotný Ankersmit sa venuje aj otázkam konfrontácie interpretácie/reprezentácie s minulosťou. Nesporne zaujímavá je jeho snaha o istý typ aplikácie Quinových postrehov. Takéto riešenie si však vyžaduje osobitnú diskusiu. Pozri F. R. ANKERSMIT, *The Linguistic Turn: Literary Theory and Historical Theory*, s. 29–74.

uvádza príklady (podľa neho) postmodernej historiografie, ktoré zodpovedajú jeho ponímaniu narratia – *Návrat Martina Guerre* od Natalie Zemon Davisovej, *Montaillou* od Emmanuela Le Roy Ladurie, mikrohistórie Carla Ginzburga.⁵⁰ Práve tieto diela sa podľa neho nesnažia byť transparentným odkazom na minulosť realitu, ale skôr budujú určité interpretácie. Paradoxne, viacerí zo spomenutých autorov vnímajú situáciu úplne inak. Carlo Ginzburg tvrdí, že mu pripadá bizarným, keď ho považujú za postmodernistu, a uvádza: „Myslím si, že Ankersmit a ďalší nesprávne pochopili tieto diela.“ Má na mysli *Sýr a červi*, *Návrat Martina Guerre*, *Montaillou*.⁵¹ Podobne, aj samotná Davisová oponuje: „Nemyslím si, že je najvhodnejšie nazvať tieto tri diela postmodernými.“⁵² Nesúhlas samotných historikov s Ankersmitovou interpretáciou ich diel je zaujímavý aj z toho hľadiska, že Ankersmit sa podľa jeho vyhlásení snaží rešpektovať historiografickú prax. Niektorí historici, ako John Zammito, ho upozorňujú, že napriek proklamáciám sa mu to nedarí.⁵³ Iní sú oveľa kritickejší a expresívnejší. Napríklad anglický historik Richard Evans sa o postmodernistoch (a sem radí aj Ankersmita) vyjadruje ako o intelektuálnych barbaroch, ktorí sa nepravne potulujú pred bránami historiografie.⁵⁴

Hoci poniektoré príkre hodnotenia Ankersmitových názorov sú výsledkom povrchného oboznámenia sa s jeho narativizmom zo sekundárnej literatúry (medvediu službu v tomto ohľade vykonal Keith Jenkins), nevôľa historikov naznačuje, že niečo podstatné z jeho učenia je neprijateľné. Ankersmit nie je extrémny postmodernista, netvrdí, že minulosť neexistovala a že historické narácie sú historikove bezbrehé fikcie. Snaží sa skôr problematizovať ideu priamočiarej korešpondencie medzi historickým dielom a minulosťou realitou. Upozorňuje, že historická narácia je komplikovanejšia štruktúra, ako sa niektorým môže zdať. V konečnom dôsledku však spochybňuje viaceré základné predpoklady praktizujúcich historikov. Keď teoretik tvrdí historikovi, že jeho dielo neopisuje minulosť realitu a nemôže byť pravdivé, je to ako by mu pred očami spálil jeho posvätnú knihu. Nečudo, že mnohí autori Ankersmitovmu narativizmu oponujú. Nejde pritom iba o „existenčné“

50 Pozri FRANK R. ANKERSMIT, *Historical Representation*, *History and Theory* 27/1988, s. 226; TEN ISTÝ *Historiography and Postmodernism*, *History and Theory* 28/1989, s. 149. Obe práce sú publikované aj v jeho kolekcii článkov *History and Topology: the Rise and Fall of Metaphor*, Berkeley 1994.

51 MARIA PALLARES-BURKE, *The New History: Confessions and Conversations*, Cambridge 2002, s. 205.

52 M. PALLARES-BURKE, *The New History: Confessions and Conversations*, s. 67.

53 JOHN H. ZAMMITO, *Ankersmit's Postmodernist Historiography: The Hyperbole of „Opacity“*, *History and Theory* 37/1998, s. 330–346.

54 RICHARD J. EVANS, *In Defense of History*, London 1997, s. 8.

odmietnutie jeho ideí zo strany historikov. Viacerí teoretici takisto opakujú: historiografia neprezentuje akékoľvek, ale pravdivé príbehy.⁵⁵

Dôležitou črtou Ankersmitovej koncepcie je, že neostáva pri deštrukcii tradičných pohľadov, ale navrhuje ich náhradu. Serióznu úvahu si vyžaduje najmä jeho kritérium pre porovnávanie rôznych historických narácií o tej istej téme. Narratio je tým lepšie, čím jeho záber výraznejšie presahuje svoj deskriptívny obsah.⁵⁶ Na prvý pohľad je zvláštne, že Ankersmit pojednáva o presahu deskriptívneho obsahu narratia. Veď historická narácia ako celok podľa neho minulosť neopisuje, a preto je jej deskriptívny obsah zrejme nulový. Nepresahuje preto každé narratio svoju neexistujúcu opisnú zložku rovnakou mierou? Aj keby šlo o *lapsus linguae* a v skutočnosti má na mysli deskriptívny obsah tvrdení narratia, vynára sa otázka: Akým spôsobom možno zisťovať tak vážne veci ako metaforický presah a riskantnosť určitej interpretácie? Ankersmit síce zdôrazňuje, že až historici dokážu v konkrétnom prípade porovnať originalnosť narácií, pokiaľ sa ale nebudú môcť oprieť o konkrétnejšiu charakteristiku toho, čo je originálnym, pravdepodobne skončia pri subjektívnej ľubovôli.

Také vlastnosti narratia ako šírka záberu, riskantnosť, originalnosť či konzistentnosť si zasluhujú bližšiu pozornosť. Ich rola v historiografii môže byť predmetom podnetných reflexií. Domnievam sa však, že najlepšie budú fungovať ako doplnkové kritériá. Ako pomocníci pri hodnotení historických diel, ktoré porovnateľne úspešne zachytávajú minulé udalosti.

* * *

Na pozadí diskusie o *Návrate Martina Guerre* som sa snažil predstaviť niektoré myšlienky najmä z raného obdobia Ankersmitovej tvorby. Vychádzajúc z jeho narativizmu som sformuloval tri línie argumentácie v prospech názoru, že historické narácie nemajú pravdivostnú hodnotu: 1) Pravdivostná hodnota prislúcha takým entitám, akými sú napríklad tvrdenia. Keďže narratio nie je číra suma tvrdení, ale je principiálne odlišným celkom, neprislúcha mu pravdivostná hodnota. 2) Narratio konštruje určitý pohľad na minulosť a nezodpovedá mu žiadny vopred jestvujúci naratívne štruktúrovaný objekt (referent), ktorý by opisoval. A preto nedáva zmysel hovoriť o tom, že niečo pravdivo opisuje. 3) Narratio sa podobá metafore, ktorej tiež nepripisujeme pravdivostnú hodnotu. Napriek tomu, že Ankersmitovo učenie sa javí argumentačne premyslené, jeho téza o absencii pravdivosti sa ukazuje neu-

55 C. LORENZ, *Can Histories Be True?*, s. 327.

56 F. R. ANKERSMIT, *Narrative Logic*, s. 238.

držateľná. Jednak sa zakladá na prehnannej dištinkcii medzi tvrdením a narratiom, ako aj na naivnom predpoklade o existencii poznania, ktoré je teoreticky nezaťažené. Navyše odpor praktizujúcich historikov poukazuje na to, že jeho koncepcia prichádza do kolízie s viacerými intuíciami dejepiscov. Ďalšiu kritickú analýzu si však zasluhujú Ankersmitove návrhy na alternatívne kritériá hodnotenia historických narácií, ako aj cenné problematizovanie zjednodušujúcich pohľadov na proces tvorby historických diel.⁵⁷

57 Za cenné pripomienky k predchádzajúcej verzii ďakujem K. Hollému a J. Šuchovi. Detailnejšie oboznámenie sa s Ankersmitovou náukou bolo možné aj vďaka Huygens štipendiu od agentúry NUFFIC na študijný pobyt pri Univerzite v Groningene. Výraznou pomocou boli najmä diskusie s F. Ankersmitom a H. Paulom.